

СЕРІЯ “БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ”

А.В. Степанюк, Т.В. Гладюк, Н.О. Будна

УРОКИ ПРИРОДОЗНАВСТВА

1 клас

Посібник для вчителя

Тернопіль
Навчальна книга — Богдан

УДК 371.32:502
ББК 74.261я71
С79

Рецензенти:
кандидат педагогічних наук, доцент
Жирська Г.Я.
вчитель вищої категорії, старший вчитель
Походжай Н.Я.

Серію “Бібліотека вчителя” засновано 2007 р.

Степанюк А.В., Гладюк Т.В., Будна Н.О.

С79 Уроки природознавства : посібник для вчителя : 1 кл. /
А.В. Степанюк, Т.В. Гладюк, Н.О. Будна. – Тернопіль : Навчальна
книга – Богдан, 2012. – 260 с. – (Серія “Бібліотека вчителя”).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серії)

ISBN 978-966-10-2914-8

У посібнику подано конспекти уроків з природознавства для 1-го класу, зміст яких відповідає навчальній програмі МОНмолодьспорту України та Державному стандарту початкової загальної освіти.

Пропонуються зразки бесід на етапі вивчення нового матеріалу, хвилинки фенологічних спостережень, досліді, міні-проекти, дослідницькі практикуми, практичні завдання у кутку живої природи та під час екскурсій, інтерактивні форми роботи, ігровий та цікавий додатковий матеріал.

Для вчителів початкових класів, студентів педагогічних навчальних закладів

УДК 371.32:502

ББК 74.261я71

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Навчальне видання

СТЕПАНЮК Алла Василівна

УРОКИ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Посібник для вчителя

1 клас

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Наталія Шост*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Тетяни Золєдової, Олени Захарійчук*

Підписано до друку 28.08.2012. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 13,02. Умовн. фарбо-відб. 13,02.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців

ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48

E-mail: publishing@budny.te.ua, office@bohdan-books.com

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-1765-7 (серії)
ISBN 978-966-10-2914-8

© Навчальна книга – Богдан, 2012

ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема уроку	Сторінка	Дата
1.	Для чого ми вивчаємо природознавство.	5	
2.	Що треба знати про природу.	9	
3.	Що таке нежива і жива природа.	13	
4.	Ознайомлення з об'єктами неживої і живої природи.	15	
5.	Природні та рукотворні об'єкти.	17	
6.	З чого виробляють папір.	19	
7.	Як людина пізнає світ.	21	
8.	Що таке спостереження.	25	
9.	Спостереження за осінніми змінами в неживій та живій природі. (Урок-екскурсія.)	29	
10.	Що таке дослід.	31	
11.	За допомогою яких приладів досліджують природу.	33	
12.	Які ознаки живих організмів.	37	
13.	Які умови необхідні для життя.	41	
14.	Чи всі організми однакові.	43	
15.	Яке значення має природа для людини.	45	
16.	Як треба ставитися до природи.	49	
17.	Сонце та його значення для життя на Землі.	53	
18.	Вода та її властивості.	59	
19.	Вода в природа та в житті людини.	63	
20.	Як економно використовувати воду вдома.	67	
21.	Які властивості має повітря.	69	
22.	Яке значення має повітря для живої природи.	71	
23.	Яке значення мають гірські породи для людини.	75	
24.	Що таке ґрунт і яке він має значення для живої природи та господарської діяльності людини.	77	
25.	Рослини — живі організми.	81	
26.	Яка будова рослин.	85	
27.	Дерева, кущі та трав'янисті рослини.	89	
28.	Листяні та хвойні рослини.	93	
29.	Екскурсія в зимовий парк (ліс). Спостереження за зимовими змінами в неживій та живій природі.	97	
30.	Дикорослі та культурні рослини.	101	
31.	Звідки береться олія.	105	

№ з/п	Тема уроку	№ с.	Дата
32.	Кімнатні рослини.	109	
33.	Як доглядати за кімнатними рослинами.	111	
34.	Тварини — живі організми.	115	
35.	Чи розуміють тварини одне одного.	119	
36.	Дикі та свійські тварини.	123	
37.	Комахи.	129	
38.	Як живуть мурахи?	133	
39.	Риби.	137	
40.	Птахи.	139	
41.	Звірі.	149	
42.	Запитання до природи. Чим снідає їжачок?	157	
43.	Тварини куточка живої природи.	163	
44.	Домашні улюбленці.	169	
45.	За що нам вдячні домашні улюбленці.	173	
46.	Ознайомлення з тваринами зоопарку.	179	
47.	Природа в місті (селі).	185	
48.	Водойми рідного краю.	189	
49.	Екскурсія до водойми. Правила поведінки поблизу водойм.	193	
50.	Дикорослі рослини та гриби рідного краю.	205	
51.	Для чого потрібно охороняти рослини.	209	
52.	Які культурні рослини вирощують у рідному краї.	213	
53.	Дикі тварини рідного краю.	217	
54.	Екскурсія до лісу. Правила поведінки в лісі.	221	
55.	Яких свійських тварин розводять у рідному краї.	227	
56.	Праця людини в місті (селі).	231	
57.	Україна — моя Батьківщина.	237	
58.	Як зображають Україну на карті.	243	
59.	Водойми України. Річки.	245	
60.	Як облаштувати джерело	249	
61.	Озера України.	251	
62.	Моря України.	253	
63.	Гори України.	255	

УРОК 42

Дата _____

Клас _____

Тема. Запитання до природи. Чим снідає їжачок?

Мета. Узагальнити вивчений матеріал про тварин; вчити: а) читати, переказувати тексти про природу; ставити запитання до прочитаного; б) шукати відповіді у запропонованій інформації; впроваджувати елементи проектної діяльності; в) аналізувати ілюстрації, знаходити в них необхідну інформацію і робити висновки; г) розповідати про отриману інформацію, доводити свою думку; г) розвивати спостережливість, кмітливість, логічне мислення; виховувати любов до тварин та оберігати їх.

Обладнання. Ілюстрації їжачка та різних тварин, якими живиться їжак.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Хвилинка спостереження.

Аналіз стану неба, опадів, вітру.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Відгадування загадки.

- Лиш торкнись до колючок —
він згортається в клубок.
Не вгадаєте ніяк?
Підкажать вам? Це ... (їжак).

2. Чим живиться їжак?

Розгляд ілюстрацій їжака та тваринок (комахи, личинки, черв'яки, слимаки, жаби, ящірки, миші, змії), яких їсть їжак.

3. Про їжака.

Їжак — нічна тварина. Вдень він спить у своїй схованці, а вночі виходить на пошуки їжі.

Їжаки живляться комахами та їх личинками, слимаками і черв'яками. Іноді поїдають жаб та ящірок, зміїв і мишей. Можуть пожитися і яйцями птахів, що гніздяться на землі. Розшукувати здобич уночі їжаку допомагає добрий нюх.

Їжаки їдять дуже багато протягом літа, нагромаджуючи під шкірою жир.

Пізньої осені їжаки, зарившись в опале листя під корінням дерев і згорнувшись у клубочок, впадають у зимову сплячку.

Досить часто їжаків дошкуляють паразити, які живуть на шкірі. Щоб їх вигнати, їжаки наколюють лісові яблука на голки. Кислий сік, який стікає по голках на шкіру, виганяє паразитів.

Їжаки охороняють ліси, поля, сади і городи, поїдаючи велику кількість шкідливих комах, слизнів і мишей.

4. Виступи учнів (або учнів старших класів, які займаються в гуртку «Природолюби»).

1) Їжак (*Epinaceus europaeus*) — загальновідомий по зовнішності звір, чия спина і боки покриті короткими темними голками. Голки завдовжки до 3 см; у дорослих їжаків їх 5000-6000, у молодих — всього 3000. Голки білі біля основи і на кінці, посередині вони забарвлені смугами чорного, білого і коричневого кольорів. Хутро на мордочці, ногах і черевці їжака жорстке.

Довжина тіла їжака 135-265 мм, хвоста — не більше 3 см; важить він в середньому 700-800 г, але перед сплячкою може від'їдатися до 1200 г. Самці більші за самок. Мордочка витягнута, рухлива; ніс гострий і постійно вологий. Очі чорні, круглі. Вуха короткі (менше 3,5 см), округлі, майже захищені в хутро. Кінцівки п'ятипалі, з досить гострими кігтями; задні ноги дещо довші передніх. На верхній щелепі 20 дрібних гострих зубів, на нижній — 16.

2) Голки їжака порожнисті, наповнені повітрям і поділені поперечними дисками на відсіки. Кожна закінчується невеликим розширенням, яке знаходиться під шкірою; тому голки випадають разом з латочками шкіри. Вони гладкі, без борозенок і щербин; подібно до звичайного волосся, виростають з фолікула. До кожної голки кріпиться м'язове волокно, яке її піднімає і опускає;

підняті голки перехрещуються під різними кутами, створюючи надійний колючий покрив. Під шкірою спини у їжака знаходиться особливий м'яз *ranniculus capnosus*, який при скороченні дозволяє йому згортатися в колючу кулю. Кожна голка зростає 12-18 місяців; линька у їжака йде повільно — в середньому за рік міняється одна голка з трьох (в основному навесні і восени).

Область поширення звичайного їжака охоплює Європу (включаючи Ірландію і Британію), Кавказ, Закавказзя і Малу Азію. Північніше 61° п.ш. він рідкісний. У Росії водиться в середній смузі Європейської частини, на Середньому Уралі та на півдні Західного Сибіру. У кінці XIX ст. був акліматизований у Новій Зеландії, де зараз багаточисельний. Судячи по викопних останках, раніше водився і в Північній Америці.

3) Їжак — уродженець лісо-лугової і степової зон. У зоні тайги і напівпустелі він заходить лише по долинах великих річок і їх крупних приток. Суцільних лісів і обширних боліт уникає; особливо часто зустрічається на узліссях, перелісках, лісосмугах, невеликих галявинах, в заплавах річок. У місця спільного проживання з білочеревим їжаком поступається останньому цими місцями проживання, вирушаючи углиб лісових масивів. Зустрічається в горах (до 2000 м над рівнем моря), в окультурених місцевостях: садах, парках, присадибних ділянках.

4) Їжак веде одиночний спосіб життя. Самці агресивно захищають один від одного індивідуальні кормові ділянки. Площі ділянок у самців складають від 7 до 40 га, у самок — від 6,9 до 10 га. Ділянки самців можуть перетинатися з ділянками самок, але ділянки вагітних і самок, що годують, ніколи не перетинаються. В межах своєї ділянки їжак облаштовує декілька (до 10) гнізд, захованих в колючому чагарнику, під колодами, в купах хмизу і тому подібних місцях. Гніздо (діаметром 15-20 см) він вистилає сухими травами, листям, мохом, корою. Влітку нір не риє, інколи займає порожні нори гризунів. Активний переважно в смерковий і нічний час. Навесні, коли їжаки виходять зі сплячки, вони проявляють активність і в денні години. Спить їжак, згорнувшись в нещільний клубок.

5) З настанням заморозків (нижче +10 °С), накопивши жирові запаси, їжак закупорює вхід у нору і впадає в сплячку, тривалість якої залежить від кліматичних умов. У Центральній Росії сплячка починається в кінці вересня — початку жовтня, хоча окремі особини впадають у заціпеніння ще в серпні. Першими вирушають в сплячку дорослі самці, потім молодняк ранніх виводків і самки, що рано закінчили розмноження; останніми — молоді пізніх виводків і самки, що мали пізні виводки. У регіонах з нестійким сніговим покривом періоди сплячки чергуються з періодами активності. У сплячці частота серцебиття у їжака знижується до 20-60 ударів, а дихання — до одного вдиху в хвилину. Якщо їжак засинає без достатнього запасу жиру (не менше 500 г), він ризикує під час сплячки померти з голоду. У деякі роки смертність їжаків під час сплячки доходить до 86 % молодняка і 30-40 % дорослих. Закінчується сплячка в квітні, коли температура повітря піднімається до +18 °С.

6) Харчується їжак в основному комахами (жуками, щипавками) і їх личинками, слимаками, равликами, дошовими черв'яками. Особливі ласощі для нього представляють личинки комарів, багатоніжки *Glomeris marginata* і *Tachypodoiulus niger*, і лісова жужелиця *Sarabus nemoralis*. У природі на хребетних він нападає рідко; найчастіше його жертвами стають амфібії, що впади в заціпеніння, і рептилії (у тому числі змії), яким їжак перекушує хребет. З рослинних кормів він віддає перевагу жолудям, грибам, ягодам і фруктам. Їжак дуже ненажерливий, особливо після сплячки, — за ніч може з'їсти корму, який дорівнює 1/3 його ваги. Їжаки, що містяться в неволі як домашня тварина, охоче їдять м'ясо, яйця і хліб. Всупереч поширеній думці, молоко їжакам шкідливо і їх не слід годувати молочними продуктами, оскільки вони страждають непереносимістю лактози. Собачий або котячий корм так само не підходить для них, оскільки містить надто багато жирів і дуже бідний білками. Проте, дуже любить морозиво. Крім того, із задоволенням їсть кашу з вівсяних пластівців.

Тема. Гори України.

Мета. Ознайомити учнів з особливостями Карпатських та Кримських гір (розташуванням, кліматом, рослинним і тваринним світом, працею людей); розвивати спостережливість, уявлення, мислення, вміння порівнювати; виховувати любов до природи рідної України, екологічне ставлення до неї та культурно поводитись у природі.

Обладнання. Ілюстративний матеріал про Карпатські та Кримські гори, предметні малюнки рослин і тварин цих гір, кросворди, ігри.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Хвилинка спостереження та повторення вивченого.

1. Аналіз стану неба, опадів, вітру.
2. Робота з картками оперативного контролю знань.

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Розгляд ілюстрацій про Карпати.
2. Слово вчителя з елементами бесіди.

Карпати

Є гори і долини,
що й зором не обняти.
На нашій Україні
ми маємо Карпати.
Верхи пішли у хмари
(орли там на сторожі);
внизу — ліси, отари,
птахи... — царство Боже.

Я. Паладій

- Які гори зображено на ілюстраціях? (*Карпати.*)
- Де вони знаходяться?
- Яка найвища гора Карпат? (*Говерла.*)
- Які рослини там ростуть?
- Яких тварин там можна зустріти?
- Які річки течуть в Карпатах?

Українські Карпати є частиною Карпатської гірської системи. Географічна назва Карпати — дуже давня. Вони відносяться до молодих гір, утворення яких продовжується. Важко повірити, але вчені стверджують, що Карпати в далекому минулому були морським дном. У горах зустрічаються рештки морських тварин: черепашок, морських лілій.

Найвища вершина Карпат — гора Говерла. Її висота 2061 м. Льодовиків у Карпатах немає, але сніг у горах лежить довго. Він часто сходить лавинами, які запруджують ріки, ламають дерева. У Карпатах переважають невисокі хребти з пологими схилами, між якими знаходяться долини, які називаються полонинами. На них люди (вівчарі) випасають овець.

У мальовничому краї Карпат знаходиться половина всіх рослин і тварин України.

- Які рідкісні рослини зустрічаються в Карпатах?
- Які тварини знайшли притулок в Карпатах?

Тут багато рідкісних рослин: едельвейс альпійський, айстра альпійська, тирлич жовтий, тис ягідний, ялиця біла, сосна кедрова, модрина польська.

У карпатських лісах знайшли притулок: бурій ведмідь, дикий кабан, рись, косуля, олені, зайці, лісовий кіт, дятли, глухарі, сови, одуди, канюки, бурозубка, соня садова, стерв'ятник, беркут, тритон карпатський.

У 1968 році у Закарпатській області було створено Карпатський державний заповідник. Мета створення — збереження і вивчення гірських лісів. Окрасою заповідника є долина нарцисів, що займає 25 га. В цьому заповіднику охороняються рослини і тварини, занесені до Червоної книги.

А ще тут багато джерел з мінеральною водою (більш як 500). Для лікування людей побудовано курорти у Сваляві, Моршині та Трускавці.

Найдавнішою професією в Українських Карпатах вважається вівчарство. Овець тут розводять багато.

На Закарпатті займаються садівництвом, виноградництвом.

Люди в Карпатах дуже гостинні.

Приїжджайте в Прикарпаття,
приїжджайте, люди добрі,
завше будуть раді вам.
Хлібом-сіллю вас зустрінуть,
гарну пісню заспівають
в шану нашим світлим дням.

3. Розгляд ілюстрацій про Кримські гори.

4. Слово вчителя з елементами бесіди.

— Знайдіть на карті Кримський півострів.

— Які гори тут знаходяться?

— Які вони за висотою?

— Яка найвища точка цих гір?

— Які рослини і тварини зустрічаються там?

В Кримські гори помандруєм,
тут справжнісінькі дива:
жасмин, дерево сунічне,
пальма, кипарис і сосна.
Благородні тут олені,
гірський баран, куниця кам'яна,
білка, бурозубка, дикі свині,
гриф чорний, нутрія водяна.
Тут поєднались тиша моря,
смарагдова зелень долин,
бурхливі, швидкі річки,
своєрідна краса гір.

І все це Крим. На цій землі дивовижно поєднались прикмети майже всіх природних зон нашої планети.

В горах катаються лижники, а в Ялті цвітуть троянди. На південному березу Криму — магнолії, а в горах тільки-но розцвіли фіалки. Так переплелись в Криму три пори року. І можна побувати у будь-якій з них, повільно піднімаючись зі спекотних пляжів до гірських вершин.

Рослинність у Кримських горах дуже багата і різноманітна. У лісах і на схилах гір ростуть каштан, бук, ялівець, кримська сосна, сунічне дерево, жасмин, шафран, рускус, підсніжник. Можна побачити екзотичні рослини, привезені з інших країн світу: кипарис, пальму, магнолію, лавр, олеандр.

Тваринний світ також дуже різноманітний. Тут водяться олені, косулі, дикі кабани, білки, лисиці, зайці. Біля моря живуть птахи: чайки, качки, мухоловки, одуди. Багато хижих птахів: орли, яструби, сови. У Криму надзвичайно багато різноманітних комах: метеликів, турунів і жуків.

У Криму створено три заповідники: Мис Мартьян, Ялтинський, Карадазький. Тут знаходяться під охороною рідкісні тварини і рослини: язичок зелений, зозулинець пурпуровий, цикламен Кузнецова, беладонна звичайна, горицвіт звичайний, ковила каменоловна, шафран кримський, фісташка туполіста, півонія кримська, гекон кримський, полоз леопардовий, жужелиця угорська, гриф чорний.

Це цікаво!

Гриф чорний — найбільший серед птахів Ураїни. Маса його — до 12,5 кг, довжина крила — 87 см. Живе він до 117 років. Найбільші крила має беркут, розмах яких сягає 3 м.

Крим — це надзвичайно чудовий край для відпочинку. Для дітей діє міжнародний дитячий центр «Артек».

5. Робота з підручником.

а) Розгляд ілюстрацій та бесіда за їх змістом.

б) Відповіді на запитання.

— Що на карті України зображають коричневим кольором?

— Які гори є в Україні? Покажіть на карті ці гори.

— Які рослини і яких тварин можна побачити в цих горах?